

Sezik M, (2019). "Türkiye' de Sivil Toplum Kuruluşlarının İşlevleri ve Sorun Alanları", Vol:2, Issue:4 pp: 118-125

Anahtar Kelimeler: Sivil Toplum Kuruluşları, Demokrasi, Liberalleşme, Sivil Toplum Kuruluşlarının Sorunları

Keywords: Non-governmental Organizations, Democracy, Liberalization, The Problems of Non-governmental Organizations

Makale Türü Derleme

TÜRKİYE' DE SİVİL TOPLUM KURULUŞLARININ İŞLEVLERİ VE SORUN ALANLARI

The Functions and Problem Areas of Non-Governmental Organisations in Turkey

Murat SEZİK*

Geliş Tarihi / The Received Date
20.11.2018

Kabul Tarihi / The Accepted Date
14.01.2019

Yayınlanma Tarihi / The Published Date
31.01.2019

ÖZ

Tüm dünyada olduğu gibi Türkiye de de Liberal demokrasi anlayışının yaygınlık kazanması ile birlikte gündeme gelen kavramlardan biride " Sivil Toplum" kavramıdır. 1980'li ve 1990'lı yıllarda Ekonomik olarak liberalleşmenin olmazsa olmazı olarak görülen siyasal liberalleşme yaklaşımının bir ürünü olarak değerlendirilen sivil toplum yaklaşımı ile devletin rolü ve faaliyetleri sınırlandırılmış, devletten alınan bir takım roller sivil topluma devredilmiştir. Türkiye de sivil toplum kavramının öneminin artmasını bazı akademisyenler dünyada meydana gelen liberalleşme eğilimleri dışında 1980'li yıllardan sonra yükselmeye başlayan İslami gruplar, Kürt milliyetçiliği ve kadın hareketlerine bağlamıştır. Farklı değerler sistemini ve yaşam şeklini benimseyen bu gruplarla, devletin ilişkisinin nasıl formüle edileceği tartışması başlamıştır. Sivil toplum kuruluşları her siyasal sistemde aynı hoşgörü ve anlayışla karşılanmamakla beraber her siyasal sistemdeki etki düzeyleri de farklıdır. Konu bu açıdan değerlendirildiğinde totaliter rejimlerde sivil toplum kuruluşlarından beklenen yaklaşım, devletin kararlarını meşrulaştıran bir hizmet aracı olmasıdır. Demokratik toplumlarda ise sivil toplum kuruluşları temsil ettikleri kitle ve üyelerinin haklı taleplerini siyaset kurumuna, yasama kurumuna, yürütme erkine ve kamuoyuna aktarma işlevleri görmektedirler.

Bu çalışmada Türkiye'de Sivil toplum kuruluşlarının işlevleri ve sorun alanları hem teorik olarak literatürden hem de alandan elde edilen bilgilerle desteklenmiştir. Araştırmacının birden çok sivil toplum kuruluşunun yönetiminde bulunması ve üyesi olarak çeşitli görevler üstlenmesi nedeniyle sivil toplum kuruluşlarının birçok sorununu gözlemlemiştir. Mali kaynak yetersizliği, demokrasi eksikliği, katılım eksikliği, bilgi eksikliği, ideolojik özelliklerin ön plana çıkarılması, hâkim siyasal güce angaje olunması ve yönetici kadroların sivil toplum kuruluşunu atlama tahtası gibi görmesi Türkiye'deki sivil toplum kuruluşlarının temel sorunlarından.

ABSTRACT

Just as in the whole world, the notion of "civil society" is one of the concepts that come to the fore with the widespread understanding of Liberal democracy in Turkey. In the 1980s and 1990s, the civil society approach, which is considered as a product of the political liberalization approach and regarded as a sine qua non of the liberalism economically, restricted the role and activities of the state and transferred a number of roles to civil society from the state. In Turkey, the rise of the concept of civil society has been linked to Islamic groups, Kurdish nationalism and women's movements that began to rise after the 1980s, apart from the tendency of liberalization, which some scholars have made in the World. The discussion that how the government will regulate its relation with the groups who accepted different values and different life style have been started. Non-governmental organizations are not met with the same tolerance and understanding in every political system, but their level of influence in each political system is also different. When considered in this respect, the approach expected from non-governmental organizations in totalitarian regimes is a service tool that legitimizes the decisions of the state. In democratic societies, non-governmental organizations are functioning to transfer the legitimate demands of the masses and members they represent to the political institution, the legislative body, the executive and the public.

In this study, the functions and problem areas of NGOs in Turkey are supported both theoretically and from the literature. The researcher observed many problems of non-governmental organizations because he was in the management of more than one non-governmental organization and assumed various duties as a member. Inadequacy of financial resources, lack of democracy, inadequacy of participation, lack of information, foregrounding of ideological features, mastery of political power and engagement of executives as a jumping-off board are fundamental problems of NGOs in Turkey.

1. GİRİŞ

Sivil toplum, büyük ölçüde politik toplumun, başka bir ifadeyle devletin ve ekonomik alanın dışında kalan, toplumsal gruplar tarafından doldurulan alanı ifade etmek üzere kullanılan bir kavramdır. Günümüzde sivil toplum kavramı katılıma açık, farklılaşmış, demokratik bir toplumu ifade etmek üzere daha geniş anlamda kullanılmaktadır. Günümüz dünyasında sivil toplum unsurları toplumsal, siyasal, ekonomik ve kültürel yaşamın her alanına damgasını basacak genişlikte ve kapsamda gelişmektedir. Sivil toplum örgütleri genel olarak dört kategori altında değerlendirilebilir. Bunlar; ekonomik örgütler, siyasal örgütler, kültürel örgütler ve dinî örgütlerdir.

Ekonomik alanda faaliyet gösteren iş ve işveren sendikaları, meslek kuruluşları, ticarî kuruluşlar, değişik alandaki odalar ekonomik alanda sivil toplum kuruluşları olarak karşımıza çıkmaktadır. Siyasal alanda gelişmiş olan sivil toplum örgütleri ise başta siyasal partiler olmak üzere değişik düşünce ve fikir kulüplerini, siyasal ve sosyal hareketleri, siyasal amaçlı organize olan derneklerini kapsamaktadır. Kültürel faaliyetlerle ilgili kurum ve kuruluşlar başta olmak üzere; eğitim, sanat, edebiyat ve sportif alanlarda gelişen örgütler, bu alanda hizmet vermekte olan kuruluşlar ise kültürel sivil toplum kuruluşları olarak düşünülebilir. Konu dini örgütler bağlamında ele alındığında ise günümüzde gerek Amerika’da gerekse genel olarak Avrupa’da sivil toplumun en önemli sacayaklarını dinî gruplar, cemaatler ve cemiyetlerin oluşturduğu ifade edilebilir.

Türkiye’de toplumun hızla demokratikleşmesi, sivilleşmesi ve katılımcılığın benimsenmesi için sivil toplum kuruluşlarına önemli görevler düşmektedir. Bu nedenle sivil toplum kuruluşlarının kurumsal kapasitelerinin artırılması büyük önem taşımaktadır.

Bu çalışmada sivil toplumun anlamı, demokratik toplumlardaki işlevleri, dünyadaki gelişme seyri ve Türkiye’deki gelişimiyle ilgili genel bir çerçeve çizilmeye çalışılmıştır. Sivil toplumun hangi aşamalardan geçerek günümüze kadar geldiği, Türkiye’de nasıl bir sivil toplum profiline bulunduğu, temel sorunlarının neler olduğu araştırmanın odaklandığı konulardır. Bu araştırmanın yürütücüsünün çok sayıda STK’nın farklı kademelerinde aktif roller üstlenilmiş olması STK’ların yaşadığı sorunları bizzat gözleme imkânını vermiş, bunun yanında gerçekleştirilen literatür taraması ile araştırma şekillendirilmiştir. Başka bir ifade ile araştırma gözlem ve Türkiye’deki STK’ları araştıran kitap ve makaleleri içeren literatür tarama yöntemi ile gerçekleştirilmiştir. Bu çalışmayı diğer araştırmalardan farklı kılan yönler ise Türkiye’deki STK’ların sorunlarını ve yönetsel eksikliklerini içerden bir bakış açısı ile ele alması ve bu eksikliklerin giderilmesi hususlarında dikkat edilmesi gerekenleri ortaya koymasıdır.

2. KAVRAMSAL OLARAK STK’LAR VE SİVİL TOPLUM KURULUŞLARININ İŞLEVLERİ

Sivil toplum, son yıllarda gündelik yaşam ve siyasette sıkça kullanılan bir kavram olmanın ötesinde 1980 sonrasında siyaset terminolojisinin vazgeçilmez kavramlarından birisi haline gelmiştir. Kavram ilk kez Aristo tarafından günümüzde kazandığı anlamdan farklı olarak “polis (site devleti) sınırları içerisinde yaşayan bütün insan toplulukları” (Doğan, 2002: 9, Tosun, 2001: 30) şeklinde kullanılmıştır.

Sivil toplum kavramının siyaset literatürüne girmesi ve siyaset sahnesinde etkin bir görev üstlenmesi Sanayi devrimi ile başlamıştır. Bu dönemde ortaya çıkan burjuva düşünürleri, toplumu değerlendirirken onun politik ve sivil boyutlarının birbirinden ayrı düşünülmesi gerektiğini ifade etmişlerdir.

1990’ların siyaset bilimi terminolojisinde toplumların demokratikleşmesi için gösterilen sihirli reçetede üç ilaç dikkati çekmektedir. Bunlar ekonomik alanda piyasa, siyasal alanda demokrasi, toplumsal alanda demokratik sivil toplumun varlığı ve işlerliği. Bu reçeteye göre sivil toplum, ekonomik alanda pazarın, siyasal alanda ise demokrasinin sosyolojik tamamlayıcısı durumundadır (Tosun, 2001: 173).

Siyaset üzerinde kafa yoran birçok düşünür devlet- sivil toplum ilişkisini ele almış ve bunu değişik şekillerde inceleme konusu yapmışlardır. *Sivil toplumu siyasal iktidarı önemli ölçüde etkileyen, onu parçalayan ve iktidarın tabana yayılması işlevini gören bir olgu olarak* (Tuncel, 2011: 15) değerlendirenler yanında, *özel mülkiyeti ve sermaye birikimini moral olarak onayan, siyasal alanı*

ekonomik alandan ayıran yasal kurumsal düzenlemeler sayesinde ortaya çıkan ve burjuva sınıfının ürünü olarak kabul edilmesi gereken bir olgu (Sarıbay, 2001: 123) olarak değerlendirilenler de bulunmaktadır.

Sivil toplum kuruluşlarını dar anlamda tanımlayan çalışmalar, bu kurumları “toplumun sosyo-ekonomik kalkınmasına dolaylı veya doğrudan katkı sağlamak amacıyla gönüllülük esasına dayalı, bağımsız, kar amacı gütmeyen, kişisel çıkarlara çalışmayan” (Yıldırım, 2004: 52) yapılar olarak tanımlamaktadırlar.

Sivil toplum kuruluşları, kuruluş amaçları ve faaliyetleri bazında değerlendirildiğinde toplumsal üretim ve başvuru kurumları, duyarlılık yaratan kurumlar ve yardım amaçlı kurumlar olarak tasnif edilebilir. Bu tasnif dışında daha farklı yaklaşımların söz konusu olabileceği unutulmadan sivil toplum kuruluşlarının zaman zaman baskı ve çıkar grupları gibi işlevler gördüğü, kamu yönetiminin bir parçası olmayarak yeri geldiğinde vatandaşların haklarını korumak üzere yönetim üzerinde baskı oluşturması gerekliliği de ifade edilmelidir (Erol, 1995: 57).

19. yüzyılda günümüzdeki çalışma yapısına yakın faaliyetlerle ortaya çıkan sivil toplum kuruluşlarının gönüllülük temelinde fakir kimselere yardım amaçlı olarak kuruldukları fakat tarihsel süreç içerisinde bu kurumların yardım faaliyetlerinin çok ötesinde çeşitli roller üstlendikleri gözlenmiştir. Örneğin, toplumsal sorunları tespit etmek, demokratik ilke ve kurumların güçlendirilmesini sağlamak, sosyal hizmetleri sağlamak, kaynak mobilizasyonunu sağlamak bunlar arasındadır. Dünyadaki uygulamalara bakıldığında demokratik ülkelerin zayıf yönlerine göre bu kuruluşlar farklı işlevler üstlenmekte, kimi ülkelerde siyasi partilerin ve özel sektörün zayıflığı nedeniyle kurumsal boşluğu doldurmaya çalışmakta kimi ülkelerde ise hegemonya ya tepkisel faaliyetler içinde olmaktadır (Yıldırım, 2004: 73). Bazı düşünürlere göre sivil toplum kuruluşlarının en önemli işlevi otoriter sistemlerde siyasal rejimin demokratikleşmesi yönünde süreci zorlarken, demokratik sistemlerde demokratikleşmeden uzaklaşmaya engel olmak (Erdoğan, 1998: 16) şeklinde ifade edilmiştir.

Sivil toplum kuruluşlarının siyaseti demokratikleştirme yönünde etkilerinin yanında bu yapıların kendilerini ilgilendiren konularda bir yasanın kabulü veya reddi için yasama organı ile temasa geçerek yetkili komisyonları etkileme çabaları da siyasal anlamdaki işlevler arasında sayılabilir.

Sivil toplumun demokratik değişimin ana unsuru olarak algılanması ve yurttaş örgütlenmelerinin sivil toplumla özdeşleştirilmesiyle kavram üzerindeki tartışmalar da daha nicel bir karakter taşımaya başladı. Artık, toplumların demokratik değişim kapasitesini anlamak için sivil örgütlenmelere bakmakla yetiniliyor, bir ülkedeki Sivil toplum örgütlenmesinin sayısı, bu örgütlerin ne kadar üyeye sahip oldukları gibi nicel veriler, o toplumun ne derece ‘sivil’ olduğunu, yani demokrasinin orada işletilme şansının hangi düzeyde olduğunu anlamaya yetiyordu (Bayraktar, 2005: 12; Onbaşı, 2005: 67).

Aslında STK denince, devletten özerk, kendi ayakları üzerinde durabilen çoğulcu yapılara dayanan gönüllü kuruluşlar anlaşılmalıdır. Bu bakış açısı ile mesleğin icrası için üyeliğin mecburi tutulduğu tabip, mimar ve mühendis odaları gibi resmi ya da yarı resmi meslek birlikleri ve baroları STK olarak değerlendirmek mümkün değildir (Köker, 2004:103).

Sivil toplum kuruluşlarını kabaca üçe ayırmak mümkündür: bunlar Aktivite merkezli STK’lar (spor, kültür, rekreasyon vb. alanlarda faaliyetler gösterirler), Toplum merkezli STK’lar (siyasi partiler, sendikalar, çevre örgütleri, yerel toplum örgütleri vb.) ve Refah merkezli STK’lar (sosyal hizmet, sağlık, eğitim vb. hizmeti sunarlar) şeklinde sınıflandırılabilir (Özdemir, vd. 2009:158). Türkiye’de mevzuat açısından sivil toplum kuruluşları; dernek, vakıf ve kooperatifler ve bu kuruluşların şube ve temsilcilikleri ile üst kuruluşlarından oluştuğu söylenebilir.

2.1. Türkiye’de Sivil Toplum Kuruluşlarının Temel İşlevleri ve Etkinlik Alanları

Türkiye’de STK’lara her dönem kuşku ile bakılmış fakat 1980’lerden sonra devletin çeşitli STK’ları desteklediğinin alenen görülmesi üzerine bu kuşkularda nispi bir azalma gerçekleşmiştir. 1960’lı yıllarda sivil toplum yapılanmasında sol düşünce çerçevesinde yer alan çeşitli kuruluşların ortaya çıkması, tepkisel olarak milliyetçi ve dini temele dayalı sivil toplum örgütlerinin kurulmasına yol açmıştır. Fakat 1980’li yılların ikinci yarısıyla beraber Türkiye’nin sivil toplum örgütlenmesi ve oluşumunda yeni bir başlangıç yaptığı ifade edilebilir. Bu dönemde hükümet yetkililerinin dış

dünyaya açılma istekleri özellikle Orta Asya ülkelerine ve Türki cumhuriyetlere yönelik çalışmaları dolaylı bir etkiyle sivil toplum kuruluşların yükselişinde önemli bir rol oynamıştır. Devlet tarafından desteklendiği düşünülen yeni süreçte kamuoyunun STK’larla ilgili yaklaşımı daha pozitif olmuştur.

Bu dönem aynı zamanda STK’ların dünyada önem kazanmaya başladığı yıllardır. Türkiye’nin bu gelişmelerden etkilenmemesi mümkün değildir. Bu sebeple Türkiye’de de STK’lar her geçen gün artan bir şekilde önem kazanmaktadır. Türkiye’de sivil toplum, tarihsel çerçevede vakıf gibi bir geçmişe sahip olsa da, Batılı anlamda sivil toplum olgusu, henüz yeni sayılabilecek durumdadır (Talas, 2014: 395).

Ayrıca dünyadaki gelişmelere paralel olarak 12 Eylül 1980 askerî darbesinin ardından “*birey devlet için midir yoksa devlet birey için midir tartışması*” toplumun tüm katmanlarının dikkatini çekmiş ve sivil toplum alanı genişlemeye başlamıştır (Öztürk ve Şahin, 2008). Burada 1980’li yıllar öncesinde Türkiye’de devlet mevzuatlarının, sivil toplumun dışı açılması bir kenara, gelişmesine dahi fırsat vermediğini ifade etmek gerekir. Daha sonraki yıllarda Soğuk Savaşın sona ermesi tüm dünyada olduğu gibi Türkiye’de de toplum üzerindeki katı devletçi oluşumun yavaş yavaş çözülmesine zemin hazırlamıştır. Ekonomik ve teknolojik alandaki kısıtlamaların da aynı dönemde azalmaya başlaması, sivil toplum oluşumuna ve sivil toplumun önemli hareket ettirici sakilerinden olan ‘haberdar olma’ kavramının yaygınlaşmasına katkı sağlamıştır (Bulut, 2016:3).

1980’lerde, Türkiye’de modernleşme, ulusal kimlik, ulusal dayanışma gibi toplumun tümünü ilgilendiren konulardan çok hava kirliliği, sağlık, turizm, çevre, insan hakları, dinsel haklar, etnik haklar ve kadın hakları gibi sadece belli başlı grupları ilgilendiren spesifik konular üzerinde durulmuş ve bu konularla ilgili talepler etrafında siyaset yapılmaya başlanmıştır. Konuların her birini savunan bir sosyal grup gelişmiş ve kendi alanında devlet politikalarını etkilemeye ve devletten bir takım haklar elde etmeye çalışmıştır (Çaha,2007:246). 1993’te özel radyo ve televizyon yayınları ve 1995’te siyasal partiler, sendikalar, dernekler, vakıflar, meslek odaları ve kooperatifler arasında organik ilişkileri ve işbirliğini yasaklayan anayasa maddelerinin kaldırılması, sivil toplumun gelişmesine katkı sağlayan düzenlemeler (Özbudun, 1999:114) olarak ifade edilebilecek önemli gelişmelerdir.

Birtakım araştırmacılara göre, Türkiye’de 17 Ağustos depremiyle sivil toplum adeta siyasî, bürokratik, sosyal tüm sorunların mucizevî ilacı gibi algılanmaya başlanmış, Türkiye’nin demokratikleşmesi, çağdaş uygarlık seviyelerini yakalaması sivil toplumun eliyle olacağına inanılmıştır.

STK’lar, devletle çeşitli şekillerde ilişki içine girebilirler. Bunlar, devletle eklemlenip, rant dağıtma mekanizmasından daha fazla pay almaya çalışmak, devletle temas halinde olmakla birlikte ondan bağımsız hareket etmek, devletin karşısında yer alıp mücadele etmek son olarak da devleti görmezden gelerek, ilişki kurmadan varlıklarını devam ettirmek (Aslan, 2010:19:274) şeklinde olabilir.

Günümüzde sivil toplum kuruluşları birçok kamu hizmetinin görülmesinde devlet kurumlarıyla birlikte faaliyette bulunmaktadır. Bu faaliyetler bir bölge veya ulusal sınırlar içindeki ekonomik, sosyal ve kültürel yaşamı ilgilendirebileceği gibi uluslararası alanı da ilgilendirebilmektedir. Örneğin aile planlaması, ana çocuk sağlığı vb. konularda sağlık bakanlığı gözetiminde işbirliği yaparak birlikte hizmet verebilmektedir (Turan, 1998: 207). Aynı şekilde 1996 yılında yapılan Habitat II konferansında sivil toplum kuruluşlarının yerel yönetimlerle işbirliği yapması veya var olan işbirliğini geliştirmesi önerisinde bulunulması (Tuncel,2011: 77) Devlet- STK ilişkilerinin gelişmesi bağlamında önemli örneklerdir.

3. TÜRKİYE’DE SİVİL TOPLUM KURULUŞLARININ SORUN ALANLARI

Akademik çalışmaların birçoğunda, sivil çalışmaların ve bağlantılı olarak demokrasinin önündeki en ciddi engel olarak; merkezîyetçi öğelerle donatılan idari ve siyasal yaşamın, sivil toplumu da benzer biçimde kuşatmış olmasına işaret edilmektedir. Bu değerlendirmeler doğru olmakla birlikte STK’ların içinde bulunduğu birtakım sorun alanlarını açıklamada yetersizdir. Bu başlık altında Türkiye özelinde sivil toplum kuruluşlarının içinde buldukları sorun alanları tartışılmıştır.

3.1. Mali Kaynak Yetersizliği

Sivil toplum kuruluşlarının devletten özerk, kendi ayakları üzerinde durabilen, çoğulcu yapılara dayanan gönüllü kuruluşlar olmaları onları güçlü kılan yönleridir. Ayrıca, STK’ların hizmet

verebilmeleri için düzenli maddi kaynaklara ihtiyaçları bulunmaktadır. Fakat meslek birlikleri olarak da adlandırılan hatta birçok akademisyene göre STK olarak dahi görülmeyen yapılar dışındaki sivil toplum kuruluşlarının birçoğunda mali kaynaklar çok sınırlıdır. Genellikle bağışlar, hizmet gelirleri ve resmi ödenekler STK'ların maddi kaynağını oluşturmaktadır.

Türkiye'deki sivil toplum kuruluşlarının mali kaynak temini mevzuatla sınırlandırılmıştır. Bireylerin örgütlenme konusundaki isteksizlikleri ve aidat ödeme konusundaki duyarsızlıkları örgütlenme düzeyini, etkinliğini hatta başarısını azaltmaktadır. Topluma katkıda bulunması beklenen STK'ların neredeyse % 85'i, ne yazık ki kendisine yapılacak katkılara muhtaç durumdadır ve bu katkıları da elde edemediği için yeterli faaliyette bulunamamaktadır. Çok az bir kısmı hariç tutulursa, bu kuruluşların hemen hemen hepsi, katkıda bulunmayı düşündükleri alana ciddi anlamda katkıda bulunacak durumda değildir, mali durumları bu konuda yetersiz kalmaktadır. Amaçları doğrultusunda kullanabilecekleri kendi kaynakları olmadığından, büyük oranda bağışlara bağımlı durumdadırlar (Özdemir,2009:202).

Herhangi bir iktisadi teşebbüse sahip olmayan, mal varlığı bulunmayan, kira, tahvil, bono, hisse senedi gibi geliri olmayan STK'lar, idari ve mali acıdan sağlam bir yapı oluşturamamakta, bunların birçoğu, maddi yetersizlikler nedeniyle yeteri kadar faal olamadıklarından her gün STK merkezini acık dahi tutamamaktadırlar. Mali acıdan ortaya çıkan bu zayıf görüntü, STK'ların büyük çaplı faaliyetlere kalkışmasını da engellemektedir (Çarkoğlu,2006:158).

Mevcut mali yapı ve insan kaynağı kapasitesi olumlu yönde değişmedikçe, STK'ların toplum için arzu edilen faaliyetleri yerine getirebilmesi mümkün değildir. Sahip olunan potansiyel, ancak küçük ölçekli faaliyetlerin (burs, küçük miktarlarda aynı ve nakdi yardım vb.)yerine getirilmesine olanak sağlayacaktır.

STK'ların mali durumlarının güçlendirilmesine yönelik günümüzde tüm dünyada olduğu gibi Türkiye'de de devlet finansmanı giderek çeşitlenmekte ve artmaktadır. Bu gelişmenin rasyonel gerekçesi nedir? Sorusuna verilebilecek en masum gerekçe, STK'ların sosyal refaha olan katkılarıdır. Devlet finansmanı bu katkıyı daha da arttırabilir. Eğer STK'lara yönelik yardım ve bağışlar vergiden düşülebilirse ya da devlet STK faaliyetlerine mali destek sağlarsa, o takdirde STK'ların sosyal refaha katkısı daha fazla olacaktır yaklaşımı öne çıkmaktadır (Şahin ve Uysal, 2005: 5). STK'ların gücünü keşfeden devletlerin, STK'lardan korkmak ve onları bastırmak yerine, onları ciddi mali desteklerle teşvik etmeleri bu mali desteklerin etkileri ve sonuçları konusunda tartışmaları da arttırmaktadır. Fakat STK'lar kendilerinden beklenen kamusal aktiviteleri yerine getirebildiği ölçüde, bu desteklerin artarak devam etmesi beklenebilir (Şahin, 2007: 159).

3.2. Demokrasi Eksikliği

Sivil toplum kuruluşlarından beklenen demokrasi karşısında olumlu tutum sergilemeleridir. Bu nedenle STK'lara bazen "Demokratik Kitle Örgütleri" adı da verilmektedir. Demokrasi arayışlarında STK'ların daima en fazla önemsenen yapılar olmasından hareketle demokrasinin sekteye uğradığı dönemlerde takındığı tavırlar ve fiiliyata taşıdığı tutumlar ayrıca önem taşımaktadır. Türkiye'de yaşanan darbe süreçlerinde işçi sendikalarının anti demokratik uygulamaları memnuniyetle karşılaması ve 27 Mayıs askeri müdahalesi karşısında bu müdahaleyi onaylayıcı bir tavır takınmanın dışında destekleyici bir tutum ortaya konulması STK'ların demokrasi yaklaşımındaki eksikliği ortaya koymasından önemlidir.

Aynı şekilde 12 Mart Muhtırasının DİSK yönetimi tarafından onaylanması ve memnuniyet ifade eden bir bildiri ile karşılanması, 12 Eylül kabinesine Türk-İş genel sekreterinin bakan olarak görevlendirilmesi (Yıldırım,2004: 252) demokratik tutum sergilemesi beklenen en geniş tabanlı STK'lardaki durumu göstermesi bakımından anlamlıdır.

3.3. Katılım ve Bilgi Eksikliği

STK'larda yaşanan önemli sorunlardan birisi de STK yönetici ve üyelerinin yürütülen program ve faaliyetlerinden yeterince haberdar edilmemeleridir. Bunun doğal sonucu olarak da katılım eksikliği ve dolayısıyla da bilgi eksiklikleri ortaya çıkmaktadır. Bu ve benzeri durumların sık yaşanması,

kişilerin gönül verdiği ve birlikte bir şeyler yapmak için yola çıktığı yapıya yabancılaşması gibi bir sonuç doğurabilmektedir.

STK yönetici ve çalışanları tarafından yapılan önemli hatalardan birisi STK’ya gönül vermiş maddi veya manevi olarak destek sağlayan kişilerin veya üyelerin yapmış oldukları destekler karşılığında kendilerine geri bildirim yapılmamasıdır (Bektaş, 2014: 104). STK’ya aidiyet duygusunu geliştirmek ve çalışmalar konusunda gönüllüleri bilgilendirici birçok yol ve yöntem var. Bu yöntemlerden en etkili olanları kültürel etkinlikler, geziler veya çay partileridir. Bu çalışmalar ile hem katılım artırılacak hem de STK’nın hedefleri, çalışmaları, içinde bulunulan hal üyelere rahatlıkla anlatılabilecektir.

Katılım konusundaki yetersizliğe ilişkin bir başka değerlendirmede ise Özhan (1997: 348), “ Üyesi olduğumuz örgüte genel olarak ilgisiz kalıyor, seçimlerde kısmen ilgilenip liyakat ölçüsü dışında anlamsız öcülerle yöneticilerimizi seçip tekrar ilgisiz halimize dönüyoruz. Her şeyi yöneticimizden, başkanımızdan bekliyor bütün sorunları çözmesini ve bizi kurtarmasını umuyoruz. Üyeliğin gerekliliğini yapmıyoruz... Bu tembel, emekten yoksun tarzı bırakmalı, üyesi bulunduğumuz örgütün amacı yönünde mümkün olan katkıları samimi olarak sağlamalıyız” ifadeleri ile üyelerin STK katılım eksikliği sorununa bir başka boyut getirmiştir.

3.4. Hâkim Siyasal Güce Angaje Olmak veya STK’yı Atlama Tahtası Olarak Görmek

Sivil toplum kuruluşlarından beklenen demokratikleşmenin itici gücü olması ve toplumsal sorunlara çözümler üretebilmesidir. Bunun sağlanabilmesi için STK’lar doğrudan görüşme, rapor sunma, kulis yapma, imza toplama, bildiri yayınlama, toplantılar düzenleme, kitle iletişim araçlarıyla bilginin yaygınlaştırılması olarak sayılabilecek araçları kullanmaktadır. Bu araçların etkin bir şekilde kullanılabilmesi yönetici kadroların yetkin kişilerden oluşması ve yönetici kadroların kuruluşun misyonunu özümsemesine bağlıdır.

Fakat Türkiye’de özellikle 1990’lı yıllardan itibaren sivil topluma olduğundan fazla önem verilmesi, STK yönetici kadrolarının bu kurumları siyasete atlama tahtası olarak görmeleri ve güç devşirme alanı olarak değerlendirmelerine yol açmıştır. Oysa gönüllü kuruluşlarda liderlik yapan kişi ve yönetim kadroları kuruluşun misyonu konusunda tutkulu olmalı, güçlü insan ilişkilerine sahip örgütün vizyonunu en iyi aktaracak şekilde iletişim yeteneğine sahip olmalı, bağış toplama konusunda kendine güvenmeli (Karakiraz ve Kutanis, 2013: 236) ve STK’nın hedefleri ile yönetim kadrosunun hedeflerini birleştirmelidir.

Günümüz Türkiye’sinde pek çok sorunun çözümü konusunda devlet imkânlarını hizmete sunabilecek kişilere ihtiyaç duyulması STK’ların siyaset ile ilişkiler geliştirmesine yol açmaktadır. Bu gerçeği bir kenara kaydetmekle beraber STK’lar ve yönetici kadrolarının bir yerlere gelebilmek için her yolu mubah görmeyerek, hiçbir partinin himayesinde olmamaları esastır. STK’ların gönüllüleri arasında siyasete girmek isteyenler olabilir, hatta STK tecrübesi sayesinde daha üretken ve insan ilişkilerinde daha başarılı olmaları ihtimal dâhilinde olan gönüllüler ve yöneticiler siyasete önemli katkı sunacak durumda olabilirler fakat STK’lar birilerinin siyasi ikbal elde etmek için kullandığı bir araca dönüşmemelidir. Aksi durumda STK’lara duyulan güvende önemli bir sarsılma meydana gelecektir.

Halkın haklı taleplerini ilgili yerlere, siyasi partilerin arka bahçesi olmayan, hukukun üstünlüğüne inanan, temel hak ve özgürlüklere saygı duyan, evrensel değerler çerçevesinde devletin bütünlüğünü bozacak ayrımcılığa girmeyen STK’lar taşıyabilecektir.

4. SONUÇ

Gelişmiş batı demokrasilerinde STK denince, devletten özerk, kendi ayakları üzerinde durabilen çoğulcu yapılara dayanan gönüllü kuruluşlar anlaşılmalıdır. Bu bakış açısı ile mesleğin icrası için üyeliğin mecburi tutulduğu resmi ya da yarı resmi meslek birlikleri ve baroları STK olarak değerlendirmek mümkün değilken Türkiye’de meslek birliklerinin bu yönde bir kabulü söz konusudur. Bu değerlendirmeden hareketle kendisi STK olmayan bu yapılar maddi imkanlar açısından çoğu kamu kurumları ile yarış içerisindeyken devletten özerk ve çoğulcu yapılara dayanan gönüllü diğer STK’lar çok ciddi mali sorunlarla baş etmek zorundadırlar.

Türkiye’de faaliyet yürüten STK’ların en önemli sorun alanlarından birisi demokrasi eksikliğidir. Bu durum geçmişte olduğu gibi günümüzde de ciddiyetini korumaktadır. Örneğin darbe dönemlerinde

darbeci iktidar sahiplerine yakın durma arzusu sonraki yıllarda siyasal olarak kendi eksenine yakın görülen siyasi aktörlerle iş birliğine dönüşmüştür. STK'nın faaliyet alanlarına ilişkin üyelerin bilgilendirilmemesi, yeterli bilgi paylaşımının olmaması STK'lara duyulan aidiyet hissini olumsuz yönde etkilemektedir.

Bütün bunların ötesinde Türkiye'de faaliyet gösteren STK'ların en önemli sorun alanı yöneticilerinin yürüttükleri faaliyetler sonucunda elde ettiği birikimleri, siyasete giden yolda kullanacakları bir vasıta olarak görmesi ve siyasal bir beklenti içerisine girmesi konusudur. Zira bu durum Türkiye'de çok çeşitli alanlarda faaliyet yürüten STK'da çok sık karşılaşılan bir sorun alanıdır.

Konu bütünüyle bu sorun açılarından değerlendirildiğinde, Türkiye'de Batılı anlamda STK'ların ortaya çıkması zaman alacak bir konu gibi görülmektedir.

KAYNAKÇA

- Aslan, Seyfettin, (2010), "Türkiye'de Sivil Toplum", Elektronik Sosyal Bilimler Dergisi, S.39(31), ss.260-283
- Bayraktar, S. U. (2005). "Hangi Sivil Toplum, Nasıl Bir Demokrasi? 1990'ların Türkiye'sinde Sivil Toplum(lar)", Sivil Toplum Dergisi, 3 (9), s. 9-24
- Bektaş, İbrahim(2014), Sivil Toplum Kuruluşlarında Yönetim ve Yönetim Sorunları, İstanbul: Semerci Yayınları
- Bulut, Firdevs (2016), Türkiye'de Sivil Toplum Kuruluşlarının Uluslararasılaşma Süreçleri, Bilgi Analiz Araştırma Raporu, İlim Kültür Eğitim Derneği, İstanbul
- Çaha, Ömer. (2007), Aşkın (Transandantal) Devletten Sivil Topluma, İstanbul: Plato Film Yayıncılık
- Doğan, İlyas (2002), Özgürlükçü ve Totaliter Düşünce Geleneğinde Sivil Toplum, Bursa: Alfa Yayınları
- Erol, Kemal (1995), "Gönüllü Kuruluşların Türk Hukuk Sistemindeki Yeri ve AB Mevzuatı İle Karşılaştırılması", Gönüllü Kuruluşlar Kongresi, Ankara: Türkiye Çevre Vakfı yayını
- Karakiraz, Ahmet, Kutanis özen (2013), " Gönüllü Kuruluşlarda Liderlik", Ed. Sarkyaya M., Ankara: Gazi Kitapevi
- Köker, Levent. (2004). Röportaj: Çoğulculuk Olmadan Demokrasi ve Sivil Toplum Olmaz, Sivil Toplum, 2 (5), ss. 93-104.
- Onbaşı, Funda (2005), Sivil Toplum, İstanbul: Leyla İle Mecnun Yayıncılık
- Özbudun, Ergun. (1999). Türkiye'de Sivil Toplum ve Demokratik Konsolidasyon, (Ed. Elisabeth Özdalga, Sune Persson), Sivil Toplum, Demokrasi ve İslam Dünyası, İstanbul: Tarih Vakfı Yurt Yayınları
- Özdemir, Süleyman vd.(2009), "Sivil Toplum Kuruluşlarının Artan Önemi ve Üsküdar' da Faaliyet gösteren bazı STK'lar", İstanbul Üniversitesi: Sosyal Siyaset Kitaplığı No: 56
- Özhan, H.Ali (1997), "Sivil Toplumculuğumuzun Özürleri", Yeni Türkiye Dergisi, 18. s.346-349
- Öztürk. M ve Şahin L. (2008), "Küreselleşme Sürecinde Sivil toplum Kuruluşları Ve Türkiye'deki Durumu" Sosyal Siyaset Konferansları, s.4-29
- Sarıbay, Ali Yaşar (2001), Postmodernite Sivil Toplum ve İslam, İstanbul: Alfa Yayınları
- Şahin, M. (2007), Kamu Ekonomisi ve Sivil Toplum Kuruluşları, Ankara: Seçkin Yayınevi,
- Şahin Mehmet ve Uysal Özge (2005), " Sivil Toplum Kuruluşlarının Devlet Tarafından Finansmanı Üzerine Bir tartışma", Maliye Dergisi, S153, Temmuz- Aralık, s.1-13
- Talas, Mustafa(2014). "Sivil Toplum Kuruluşları ve Türkiye Perspektifi", Türklük Bilimi Araştırmaları, S.(29), 387-401.
- Tosun, Erdoğan (2001), Demokratikleşme Perspektifinden Devlet- Sivil Toplum İlişkisi, Bursa: Alfa Yayınları

Tuncel, Gökhan (2011), Sivil Toplum ve Devlet, Malatya: Bilsam Yayınları

Turan, İlter (1998), “Cumhuriyet’in 75. Yılında Türkiye’de Siyasal Kültür”, Yeni Türkiye Dergisi, Eylül-Aralık

Yıldırım, İbrahim (2004), Demokrasi- Sivil Toplum Kuruluşları ve Yönetişim, Ankara: Seçkin Yayıncılık